

HİZMETLERDE KÜRESELLEŞMENİN ARACI: GATS ANLAŞMASI

Dünya genelinde mal ve hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini amaçlayan çok taraflı görüşme turları 1994 yılı sonunda tamamlandığında birkaç sonuç birden doğmuştur: 1947'den bu yana süren GATT sistemi Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması ile kurumsal vücuda kavuşmuştur. Küresel ticaretin serbestleşmesi kısaca GATS olarak bilinen anlaşmayla hizmetler alanını da içine alacak biçimde genişlemiştir.

Uruguay Round adı verilen görüşmeler sonunda Türkiye'nin kurucu üye olarak imza koyduğu ve 1 Ocak 1995 yılında yürürlüğe giren Nihai Senet 25 Şubat 1995 tarihinde TBMM'de onanmış ve Türkiye'nin DTÖ'ne üyeliği 26 Mart 1995 tarihi itibarıyla resmi olarak ilan edilmiştir. Bu üyelikle birlikte Türkiye, ortaya çıkan çoktaraflı anlaşmaların da içinde yer almıştır.

Hizmetler sektöründe küresel yatırım ve ticareti her türlü engelden kurtarmak, bu amacın doğası gereğince de en temel kamu hizmetlerini piyasa hizmetine dönüştürmek sonucuna yönelmiş olan GATS Anlaşması, açık adıyla Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması, ülkemizde 1995 yılından başlayarak yürürlüğe girmiştir.

Bu anlaşma, Türkiye açısından çok yönlü bir öneme sahiptir. Türkiye'de 1998 DİE verilerine göre hizmetler sektörünün GSMH içindeki payı %59.3'tür; ulusal zenginliğin yaklaşık %60'ını oluşturan bir alan, küresel sermayenin kurallarına bağlanmaktadır. GATS kapsamına giren hizmetler sektörü tanımı, neredeyse sınırsızdır; anlaşmanın kapsama alanı müzakereler süreci ile sürekli olarak genişletilmektedir. Anlaşma kapsamında mühendislik hizmetlerinden mütehatitlik hizmetlerine, hekimlik hizmetlerinden çöp hizmetlerine, eğitim, sağlık hizmetlerinden kültür-eğlence hizmetlerine, turizmden ulaştırma hizmetlerine halkın günlük yaşamını ilgilendiren akla gelebilecek her türlü faaliyet alanı girmektedir. GATS Anlaşması, bu alanlarda hizmetlerin serbestleştirilmesini, yerli - yabancı şirketlere aynı hakların tanınmasını, bunların aynı haklar ile pazara girişinin mümkün kılınmasını, ülkelerin ulusal yasa ve yönetmeliklerini buna göre değiştirmelerini talep etmektedir. Anlaşmada öngörülen hükümlere uyulmalıdır; aksi halde uluslararası tahkim koşulları işlemeye başlamaktadır.

GATS Anlaşması bir yandan kamu hizmeti alanını neredeyse yok ederek ilerlerken, aynı zamanda ülkelerin kendi halkları yararına karar alma ve uygulama iradelerini de ortadan kaldırmaktadır.

Bu anlaşma, imzalandığı tarihten bu yana beş yıl geçmesine karşın, halkın gündeminde hiç yer almamıştır. Türkiye adına Anlaşma ile ilgili işleri yöneten Hazine Müsteşarlığı Banka ve Kambiyo Genel Müdürlüğü, anlaşmayı halkla ilgili saymamakta, anlaşmanın 'işadamları' ile ilgili bir anlaşma olduğu fikrine sahip bulunmaktadır.

GATS Anlaşması, genel hükümlerinin yanısıra, ülkelerin her sektör için ilan ettiği taahhütler listesiyle yürümektedir. Hazine Müsteşarlığı, Türkiye'nin GATS kapsamındaki taahhüt listesinin gelişmekte olan ülkeler tarafından sunulan tekliflerin en kapsamlısı olduğunu ilan ederek, bununla öğünmektedir.

Türkiye'nin özel taahhütleri GATS sektörel sınıflandırma listesinde yer alan 155 hizmet faaliyetinden 72'sine denk gelmektedir. Listelenmeyen hizmetler açısından bakıldığında, mesleki hizmetlerde bazı hizmet dallarının Türk vatandaşlığına bırakılması nedeniyle (doktorluk, diş hekimliği, veterinerlik gibi) taahhütte bulunulmadığı, bazı sektörlerde ise (araştırma-geliştirme hizmetleri, gayri menkul kiralama hizmetleri, dağıtım hizmetleri gibi) genel olarak bu hizmetlere ilişkin, özel olarak da yabancıların bu pazara girişini düzenlemeye yönelik mevzuatın bulunmaması nedeniyle taahhütte bulunulmadığı belirtilmektedir. Aynı şekilde iç su taşımacılığının kabotaj nedeniyle yabancılara kapalı olması ve uzay taşımacılığı gibi sektörlerde de ülkemizde uygulama alanı bulunmadığı için taahhütte bulunulmadığı belirtilmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin taahhüt listesindeki kapsama oranının yaklaşık %46.6 olup, gelişmekte olan ülkeler ortalamasının (%18) çok üstünde olduğu, bu ülkeler grubu içinde en yüksek oranlardan birisini oluşturduğu ifade edilmektedir.

GATS Anlaşması ile ilgili olarak halkın bilgilendirilmesi bir yana, kamu kurum ve kuruluşları ve bu arada yerel yönetim birimleri dahi bilgilendirilmiş değildir. Oysa GATS Anlaşması, imar - kent planlamacılığı ve imar uygulamaları; çöp hizmetleri; su hizmetleri başta olmak üzere, en temel yerel hizmetler üzerinde doğrudan etkiler yaratan bir anlaşmadır. Bu etkiler, yerel yönetimlerde çalışan işçi ve memurları da içine almaktadır.

Bu yazı, ülkenin ve halkın bugününü ve geleceğini doğrudan etkileyen GATS Anlaşması'nı, kamuoyuna genel hatları ile tanıtmak amacıyla kaleme alınmıştır. Yazıda GATS Anlaşma metni tanıtılmakta, bu konu üzerinde çalışacak olanlara bir kılavuz sunulmaktadır.

Hizmet Ticareti Neden Önemli ve 'Zorunlu'dur?

GATS Anlaşması'nın ortaya çıkışı, genel olarak, hizmetler sektörünün dünya genelinde büyüyen bir sektör olması ve mal ticaretinde tam bir serbestleşmenin ancak hizmet ticaretinde serbestleşme ile mümkün olabileceği saptaması ileri sürülerek açıklanmakta ve savunulmaktadır.

Hizmet ticaretinin dünya ekonomisi içindeki payı, 1960'lı yıllardan başlayarak önem kazanmıştır. Dünya Bankası verilerine göre, 1965'ten itibaren hizmetler sektörünün birçok ülkenin GSYİH içindeki payı %50'ye ulaşmış bulunmakta ve bu pay giderek artmaktadır. Yine IMF istatistiklerine göre ticari hizmetlerin uluslararası ihracatı 1990-97 döneminde yılda ortalama %8 artış göstermiştir. Öte yandan, mal ticaretinde tam bir liberalleşme, mal ticaretinin ayrılmaz bir parçası olan hizmetlerde de benzer bir uygulamayı zorunlu kılmaktadır. Hizmet sektöründeki birçok alan, mal üretim süreci ile iç içedir. Üretim süreci öncesinde pazar araştırması, ürün tasarımı, fizibilite incelemeleri, vb. alanlarda hizmet girdileri gerekmektedir. Üretim süreci sırasında kalite kontrol, ekipman kiralama, bakım onarım vb. hizmet girdilerinin yanısıra her şirketin işleyişi için gerekli olan muhasebe, hukuk hizmetleri, iş gücü eğitimi, telekomünikasyon hizmetleri, sigorta, finansman, güvenlik, temizlik gibi pek çok hizmet girdileri mevcuttur. Üretim sonrasında ise reklam, dağıtım, ulaştırma, garanti süresi hizmetleri vb. alanlarında hizmet girdilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Mal ve hizmet piyasalarının bu içiçe geçme özelliği, bu iki sektörde küreselleşmenin birbirlerine koşut gelişimini zorunlu kılan faktör olarak görülmektedir.

Uluslararası Hizmet Ticareti Önündeki Engeller Nelerdir?

Küresel üretim ve ticaretin serbestçe gerçekleştirilmesini engelleyen iki temel faktörden söz edilmektedir.

- (1) Pazara girişi sınırlandıran kurallar;
- (2) Milli muamele kısıtlamaları.

Ulus-devletler, yabancı şirketlerin ulusal pazara girişini ve faaliyetlerini kısıtlamaya yönelik çeşitli niceliksel önlemler almışlardır. Örneğin, devlet ihalelerinde yerli şirketlere tanınan öncelikler, dışalımın sınırlandırılmasını sağlayan kota uygulamaları, belli mesleklerin yalnızca kendi uyruğu olan yurttaşlar tarafından yapılabilmesi ilkeleri, kambiyo kontrolleri, hava, kara, deniz taşımacılığındaki yasaklar, ulus-devletlerin kendi sınırlarını yabancı şirketin girişine kapatan yada bunların girişini sınırlandıran engellerdir.

Ulus-devletler, çeşitli sübvansiyonlar yoluyla, kendi şirketlerinin maliyetlerini düşürmelerine destek olmakta, yabancı rakipleri karşısında bunlara 'milli muamele' uygulayarak avantaj sağlamaktadırlar. Yada, kendi sınırları içindeki yabancılara, bunların maliyetlerini artıran ek yükümlülükler getirmekte, kendi

şirketlerini böylece daha avantajlı kılabilirler. Örneğin, yabancı bankalara daha fazla rezerv bulundurma zorunluluğu getirme, daha yüksek harç ödeme zorunda bırakma, bu tür uygulamalardır.

GATS anlaşması, imza koyan devletlere, bu iki alanda kendi şirketlerini avantajlı kılan uygulamalardan vazgeçmeye zorlamak üzerine inşa edilmiştir.

Engeller Hangi Ticaret Türlerinde Kaldırılmalıdır?

GATS Anlaşması, hizmetler alanında ticaretin dört biçimde olduğunu kabul etmiştir. Bu dört biçimde de "pazara giriş" ve "milli muamele" engellerinin kaldırılmasını öngörmektedir.

Hizmet ticareti türleri şunlardır:

1. *Sınırötesi Hizmet Ticareti*. Hizmetin on-line verilmesinde engel olmamalıdır.
2. *Yurt Dışında Tüketim*: Yurттаşlar serbestçe yurtdışına çıkabilmeli, istedikleri hizmetleri (eğitim, sağlık, turizm hizmetlerini, vb.) başka ülkelerden serbestçe alabilmelidir.
3. *Ticari varlık kurma*: Yabancı şirketler, doğrudan yatırım yapmakta serbest ve yerli şirketlerle eşit olmalıdırlar.
4. *Gerçek kişilerin bulunması*: Yabancı yatırımcı kendi personelini serbestçe ülkede istihdam edebilmelidir.

Hangi Hizmetler GATS'a Dahildir?

GATS, hizmetler ticaretinin serbestleştirilmesini amaçlayan bir anlaşmadır. Bu durumda, anlaşmanın kapsamını belirleyebilmek için, öncelikle hizmet teriminin tanımlanması ve bu terimin kapsamının belirlenmesi gerekir.

Hizmet nedir? GATS Anlaşması'nda hizmet terimi "*resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmetler dışında kalan her sektördeki hizmetleri kapsar*" şeklinde tanımlanmaktadır. Resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmetten kasıt ise, *ticari amaç güdülmeyen ve bir yada daha fazla hizmet sunucusu ile rekabet etmeden, tekel olarak sunulan hizmettir*. Yalnızca özel sektör tarafından verilen hizmetleri değil, genel kamu hizmetlerinin hemen hemen tümünü kapsayan bu tanım, neredeyse sınırsızdır.

Bu hizmetler, çeşitli sektörlerde verilebilir. GATS Anlaşması, tanımladığı geniş kapsama alanı içinde 12 alt sektör grubu belirlemiştir.

- (1) Mesleki hizmetler
- (2) Haberleşme hizmetleri
- (3) Müteahhitlik ve ilgili mühendislik-mimarlık hizmetleri
- (4) Dağıtım hizmetleri

- (5) Eğitim hizmetleri
- (6) Çevre hizmetleri
- (7) Mali hizmetler
- (8) Sağlık ile ilgili ve sosyal hizmetler
- (9) Turizm ve seyahat ile ilgili hizmetler
- (10) Eğlence, kültür ve spor hizmetleri
- (11) Ulaştırma hizmetleri
- (12) Başka yere dahil edilmemiş diğer hizmetler

Sıralanan sektörlerden de görüleceği üzere, yaşamın hemen her alanı GATS Anlaşması'nın kapsamı içinde kalmaktadır. Bu kapsamda hem lüks hizmetler, hem eğitim - sağlık gibi temel kamusal hizmetler bir arada yer almaktadır. Aynı biçimde, bu sınıflandırma, hem doğrudan son nokta olan tüketici birey tarafından tüketilen hizmetleri, hem de pazar araştırması yada proje hazırlama gibi bir mal yada hizmeti üreten şirket tarafından tüketilen hizmetleri içermektedir. GATS Anlaşması, hizmetlerde bu açılardan hiçbir ayırım gözetmemektedir. Halkın gereksinmesi olan hizmetler ile şirketlerin gereksinmesi olan ara hizmetleri aynı potada eritmekte; bireylerin lüks tüketimleriyle toplumsal tüketimlerine dönük hizmetleri de aynı ağırlıkta kabul etmektedir. Anlaşma'ya muhalefet edenlerce yöneltilen eleştirilerin önemli bir bölümü bu özellikte yoğunlaşmaktadır.

GATS Anlaşma Metninin Genel Yapısı Nedir?

GATS anlaşma metni üç ana bölümden oluşmaktadır.

- a. Temel Kurallar
- b. Bazı Hizmet Sektörlerinin Özel Durumlarına İlişkin Ekler ve Kararlar
- c. Ülkelerin Üstlendikleri Özel Yükümlülükleri Gösteren Taahhüt Listeleri

1. Genel Kural ve Yükümlülükler

Genel kural ve yükümlülükler, altı bölümde hükme bağlanmıştır. Bu kurallar anlaşmaya imza atan bütün ülkeleri bağlayıcı genel kurallardır.

Metnin birinci bölümünde amaç ve tanım başlığı altında, "hizmet ticareti" ve "hizmet ticareti arzı"na yeni bir tanımlama getirilmektedir. Hizmetler, "resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmetler dışında kalan her sektördeki hizmetleri kapsar" şeklinde tanımlanmaktadır. Resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmetten kasıt ise, ticari amaç dışında ve bir yada daha fazla hizmet sunucusu ile rekabet etmeksizin sunulan hizmettir. Görüldüğü gibi, bu çerçevede kamu hizmeti, ticari nitelikte olmayıp, tekel aracılığıyla sunulan hizmet anlamına gelmektedir. Ticari amaç güdülmesi yada rekabetin mevcut oluşu ile o hizmet GATS kapsamına girmektedir.

Hizmet ticareti; bir üye ülkeden herhangi bir diğer üye ülkeye; bir üye ülkeden herhangi bir diğer üyenin hizmet tüketicisine; bir üyenin hizmet sunucusunun bir diğer üye ülkede ticari varlık oluşturması; bir üyenin hizmet sunucusunun, gerçek kişiler yoluyla bir diğer üye ülkede faaliyette bulunması şeklinde gerçekleşen hizmet arzları olarak tanımlanmaktadır.

Bu bölümde ayrıca, ülkelerin alacağı her türlü kararlara bağlayıcı hükümler getirilmiştir: “Tarafların önlemleri; merkezi, bölgesel veya yerel yönetim ve otoriteler ve bunlar tarafından yetki verilmiş resmi olmayan kurumlarca alınmış önlemleri ifade eder.” Söz konusu önlemler (tedbirler), bu önlemleri alan organlar aracılığıyla tanımlanmaktadır. Buna göre, merkezi, bölgesel veya yerel yönetim ve otoriteler tarafından yetki verilmiş resmi olmayan kurumlarca alınmış önlemler üzerinde durulmaktadır. Anlaşma ile geniş bir çerçeve çizilmekte, yetki verilmiş resmi olmayan kurumlar (imtiyaz sahibi şirketler, taşeronlar ve meslek kuruluşları) da sürece dahil edilmektedir. Anlaşmanın tanımlara ilişkin 28. maddesinde biçim olarak bir tanım bulunmaktadır. Buna göre, hizmet ticaretini etkileyen tedbirler, üye ülkelerin kanun, yönetmelik, kural, yöntem (usul), karar idari hareket veya diğer şekillerdeki tedbirlerdir. Böylece GATS, merkezi, bölgesel veya yerel her düzeydeki resmi yada resmi olmayan otoritelerin, kanun, yönetmelik, kural, yöntem, karar, idari hareket veya diğer şekillerdeki tedbirlerini bağlamaktadır. Başka bir ifadeyle otoriteler tarafından alınacak her türlü tedbirlerin GATS’a aykırı olamayacağı hükme bağlanmıştır. Getirilen bu yeni tanımlamalarla, GATS anlaşma metninin uygulamada çok geniş bir hizmetler alanını kapsamaması amaçlanmıştır.

İkinci bölümde genel yükümlülükler ve ilkelere yer verilmektedir. Bu çerçevede en çok kayırılan ülke prensibi, şeffaflık, gizli bilgilerin açığa çıkarılması, gelişmekte olan ülkelerin artan katılımı, ekonomik bütünleşme, işgücü piyasalarını bütünleştirme, yurtiçi düzenleme, tanıma, tekel ve münhasır hizmet sunucuları, mesleki uygulamalar, olağanüstü koruma tedbirleri, ödemeler ve transferler, ödemeler dengesini korumaya yönelik kısıtlamalar, hükümet alımları, genel istisnalar, güvenlikle ilgili istisnalar ve sübvansiyonlar üzerinde durulmaktadır.

En Çok Kayırılan Ülke Prensibi anlaşmanın içeriği ve uygulanması açısından, büyük önem taşımaktadır. Mal ticareti anlaşmasında da geçerli olan bu kurala göre, “Her üye, bu Anlaşmada kapsanan bir tedbirle ilgili olarak; herhangi bir diğer üyenin hizmetlerine ve hizmet sunucularına, diğer bir ülkenin benzer hizmetleri ve hizmet sunucularına daha az kayırıcı olmayan bir muameleyi derhal ve şartsız olarak uygulayacaktır.” Bir başka deyişle, bir ülkenin çeşitli ekonomik, siyasi yada kültürel ortaklıklar dolayısıyla farklı bir ülkeye tanıdığı yatırım ve ticaret ayrıcalıkları aynen bütün GATS üyesi ülkelere de tanınmak zorundadır. Ancak söz konusu kuralın, üyelerin komşu ülkelere, bölgesel olarak üretilen ve tüketilen hizmetlerin, sınır bölgelerindeki mübadelesini kolaylaştır-

mak için ayrıcalık tanınması konusunda bir engel teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Her ne kadar sınır bölgeleri açısından ayrı bir değerlendirme yapılmakla birlikte, en çok kayırlan ülke prensibi, Anlaşmanın imzalanmasından sonra tarafların kendi aralarında yapacakları, karşılıklı yada tek taraflı ayrıcalıklar getiren ikili yada üçlü anlaşmalara engel olmaktadır.

En Çok Kayırlan Ülke prensibinin *istisnaları* GATS'ın eklerinden biri olan "Madde 2'nin Muafiyetleri Hakkında Ek"te (*Derogasyon Listeleri*) düzenlenmiştir. Bu bölümde üye devletlere bu kurala aykırılık teşkil eden önlemleri bir liste halinde belirlemek şartıyla koruma imkanı tanınmıştır. Ancak bu imkanın kullanımı, alınacak önlemlerin DTÖ'nü oluşturan anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte (1 Ocak 1995) listelenmiş olması şartına bağlanmıştır. Bir başka deyişle, DTÖ Anlaşması yürürlüğe girdikten sonra yeni muafiyetler alınması mümkün değildir. Hizmet Ticareti Konseyi, 5 yıldan fazla süre için alınan bütün muafiyetleri gözden geçirecek olup, ilke olarak bu gibi muafiyetler 10 yıllık süreyi geçemezler. Görüldüğü gibi, hizmet sektörü açısından yaratılmaya çalışılan liberalizasyon çerçevesinde, ülkelerin buna engel olacak şekilde tedbirler koymaları, arzu edilir bir durum olmamıştır. Bu nedenle bu tür muafiyetlerin hiç olmayacağı bir duruma doğru bir yönlendirme bulunmaktadır.

Şeffaflık ilkesi gereğince, her üye anlaşmayla ilgili olan ve anlaşmanın işleyişini etkileyen bütün tedbirleri, süratle ve en geç yürürlüğe girmeleri ile birlikte yayımlayacaktır. Ayrıca söz konusu değişiklikleri Hizmet Ticareti Konseyi'ne bildireceklerdir. Üyeler arasında da bu tür bilgi alışverişini sağlamak üzere, araştırma noktalarının kurulması öngörülmüştür. Bu şekilde şeffaflık ilkesi ile Anlaşmanın uygulanması açısından engel teşkil edebilecek düzenlemelerin önüne geçilmesi amaçlanmakta; arzu edilen şeffaflık hizmet tüketicisini esas alan bir şeffaflık olmamaktadır. Madde 3'de de söz konusu açıklamaların, kamu yada özel, belirli girişimlerin ticari menfaatlerine zarar verecek gizli bilgileri vermeye zorlamayacağı ifade edilmekte; bu şekilde ticari sırların korunması güvence altına alınmaktadır.

Yurtiçi düzenleme başlığı ile özel taahhütlerin üstlenildiği sektörlerde, her üyenin, hizmet ticaretini etkileyen yurtiçi önlemlerin mantıklı, objektif ve tarafsız bir şekilde uygulaması ilkesi kabul edilmiştir. Her üye hizmet ticaretini etkileyen kararlara karşı en uygun şekilde, adli, hakem veya idari mahkemeler ve prosedürler tesis edecektir. Yabancı hizmet sunucuları idari kararlara itiraz etme ve yetkilendirme başvuruları reddedildiğinde bilgilendirilme hakkına sahiptirler. Belirli taahhütlerin yapıldığı bir hizmet arzında yetkilendirme gerekli olduğunda ve yurtiçi hukuk ve düzenlemelere göre tam bir başvuru yapıldığında, sonuca ilişkin kararların makul bir süre içinde alınması gerekmektedir. İstek üzerine yetkili merci bilgi vermek zorundadır. "Nitelik koşulları ve prosedürleri, teknik standartlar ve ruhsat verme koşullarıyla ilgili tedbirlerin hizmet ticareti için gereksiz engel oluşturulmaması" zorunludur. GATS, bu koşulların, rekabet ve

hizmet sunumu kabiliyeti gibi objektif ve şeffaf kriterler üzerine kurulmuş olması, hizmetin kalitesini temin etmek için gereğinden daha külfetli olmaması ve ruhsat verme işlemlerinin kendi içinde hizmet arzına kısıtlama getirmemesi için ilkeler ortaya koymuştur. Söz konusu ilkeler yürürlüğe girinceye kadar ise uygulamada ilgili uluslararası kuruluşların uluslararası standartlarının göz önünde bulundurulacağı ifade edilmiştir. Müzakereler sürecinde ülkelerin belirledikleri standartları ortaklaştırmaya ve tek tipleştirmeye dönük tartışmalar yapılmaktadır.

Anlaşmanın 8. Maddesi '*Tekeller ve Münhasır Hizmet Sunucuları*'dır. Buna göre; her üye ülkenin, kendi ülkesinde tekel konumunda olan hizmet sunucusuna ilişkin olarak anlaşma kapsamındaki yükümlülükleri doğrultusunda düzenlemeler yapması, tekellerin bu pozisyonunu kötüye kullanmayacağını garanti etmesi öngörülmüştür.

Ödemeler dengesine ilişkin kısıtlamalar açısından, ciddi ödemeler dengesi güçlükleri ve dış finansal zorluklar veya bu nedenle ortaya çıkan tehditler karşısında her üyenin, özel taahhütler üstlendiği hizmet ticaretine, bu taahhütlerle ilgili işlemlerle bağlantılı olan ödeme ve transferler de dahil olmak üzere kısıtlama getirebileceği öngörülmüştür. Ekonomik gelişme ve ekonomik geçiş sürecinde olan ülkeler açısından da söz konusu kısıtlama üzerinde durulmuştur. Ancak bu tür bir durumun varlığına ilişkin olarak Uluslararası Para Fonu tarafından sunulan bilgi ve verilerin ışığında bir değerlendirme yapılacaktır.

Genel olarak Anlaşma metni içerisinde gerek en az gelişmiş ülke, gerek gelişme yolundaki ülke tanımlaması ile geçiş süreleri yada yükümlülüklerle ilişkin kimi kısıtlamalar öngörülmektedir. Bu açıdan DTÖ Anlaşmasının özellikle gelişme yolundaki ülkeler açısından daha olumlu bir çerçeve çizdiği şeklinde değerlendirmeler yapılmakla birlikte, anlaşmanın genel eğilimi göz önünde bulundurulduğunda temel amacın mümkün olduğu kadar fazla sektörde liberalizasyon sağlanması olduğu ve buna ilişkin her türlü engelin kaldırılmak istendiği görülmektedir. Bu nedenle öngörülen geçiş süreleri sistemin daha iyi işlemesine ilişkin olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan bu tür geçiş düzenlemeleri açısından sistematik ve açık bir eğilimin de ortaya konmamış olması, bu yolun kullanımını açısından şüpheler uyandırmaktadır. İstisnalar açısından ortaya konan soyut ve geniş kapsamlı ifadeler de (kamu ahlakının korunması veya kamu düzeninin sürdürülmesi için gerekli olan; insan, hayvan veya bitki hayatının veya sağlığının korunması için gerekli olan gibi) bir yandan olumlu bir çerçeve olarak gözlenirken, diğer yandan aynı şekilde anlaşmanın genel mantığı içinde etkisiz kalan düzenlemeler olmaktadır.

'*Hükümet Alımları*' maddesi (Madde13), anlaşmanın 1.(Amaç ve Tanım), 2.(En Çok Kayrılan Ülke Prensibi), 16.(Pazara Giriş) ve 17.(Milli Muamele) maddelerinin; hükümetlerin (kamunun) kendi faaliyetleri için gerekli olan a-

lımları için uygulanmayacağını belirtmektedir. Ancak burada bahsedilen kamu alımları; ticari geri satış amacıyla veya ticari satışla ilgili hizmet arzında kullanılmak amacıyla olmaması ve bu koşula bağlı olarak; kamu faaliyetleri için satın alınan hizmetlerin kamu kuruluşları tarafından elde edilmesi ile ilgili kanun, düzenleme ve koşullara uygulanmayacağı belirtilmektedir. Bununla beraber anlaşmanın kapsamına giren hükümet alımları ile ilgili çok taraflı müzakerelerin yapılacağı yine bu madde de belirtilmektedir.

Anlaşmanın üçüncü bölümü, özel taahhütleri düzenlemektedir. Üye ülkelerin sektörel olarak üstelenmiş oldukları özel taahhütler, anlaşmanın uygulanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu bölümde de söz konusu taahhütlere ilişkin ilkeler ortaya konmaktadır. Özel Taahhütler başlığı altında “Pazara Giriş” ve “Milli Muamele”ye ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

Pazara Giriş İlkesi, tüm hizmet sunumlarını kapsamaktadır. Bu ilke ile bir üyenin “herhangi bir diğer üyenin hizmetlerine ve hizmet sunucularına listesinde belirtilen koşul ve sınırlamalar altında sağlanandan daha kötü şartları haiz bir uygulamada bulunmayacağı” hükme bağlanmıştır. Söz konusu hüküm GATS tarafından belirlenmemiş pazara giriş engellerini yasaklamakta; tüm hizmetlere ve sunucularına aynı şartların uygulanmasını gerektirmektedir. Pazara giriş ile ilgili taahhütlerin üstlenildiği sektörlerde, bir üyenin sürdüremeyeceği tedbirler şu şekilde sıralanmıştır:

- Hizmet sunucularının toplam sayısı
- Hizmetle ilgili işlemlerin ve varlıkların toplam değeri
- Hizmetle ilgili işlemlerin toplam sayısı
- Hizmet sunan kişilerin sayısı
- Yabancı sermayenin payı
- Tüzel kişiliklerin varlığının bir şube veya ortaklıkla sınırlanması.

Milli Muamele İlkesi ise, bir pazarda yerliler ile yabancılar arasında ayırım yapmama prensibini içermektedir. Örneğin, Eximbank üzerinden KOBİ'lere sağlanan ucuz krediler ya yatırımcılara da verilmek yada kaldırılmak zorundadır. İlgili maddeye göre, “her üye herhangi bir diğer üyenin hizmetlerine ve hizmet sunucularına, hizmet arzını etkileyen bütün tedbirlerle ilgili olarak, kendi hizmetlerine ve hizmet sunucularına uyguladığından daha az kayırcı bir muamele uygulamayacaktır.” Bir başka deyişle, milli muamele pazara girişine izin verilen yabancı gerçek ve tüzel kişinin, söz konusu pazarda yerli hizmet sunucusunun haklarından yararlanıp yararlanmadığını göstermektedir. Üyeler, milli muamele ile ilgili koşullarını ve aradığı nitelikleri Taahhüt listesindeki milli muamele kolonuna yazmak durumundadırlar. Hem pazara girişi, hem de milli muameleyi etkileyen tedbirler pazara giriş kolonunda yer almalıdır.

GATS ile hizmet ticareti alanında liberalizasyonun hedeflenmiş olmasının bir sonucu olarak, tarafların üstlenmiş oldukları özel taahhütlerin zaman içinde

tekrar gözden geçirilmesi, üzerinde durulan diğer bir konu olmuştur. Bu çerçevede, üye ülkelerin Anlaşmanın amaçlarını yerine getirirken, DTÖ Anlaşmasının yürürlüğe girdiği tarihten itibaren en geç 5 yıl sonra ve ondan sonra periyodik olarak, giderek artan bir liberalizasyon düzeyine ulaşmak amacıyla birbirini izleyen müzakere turlarına girecekleri belirtilmiştir.

Anlaşmanın 5. bölümünde kurumsal düzenlemeler üzerinde durulmakta olup, özellikle üyeler arasındaki müzakereler ele alınmaktadır. DTÖ Anlaşması ile kurulmaya çalışılan hukuk düzeninde, çok sayıda taraf ülkenin, daha çok müzakereler aracılığıyla ortak bir zemin yaratma çabaları şeklinde izlenen yöntem, burada da kendisini göstermektedir. Anlaşmazlıkların çözümü açısından da söz konusu karşılıklı görüşmeler, önemli bir yer tutmaktadır. Bu görüşmelerden bir sonuç alınamaması durumunda ise anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin olarak panellerin oluşturulması ve ardından temyiz sürecinin işlemesi gibi bir mekanizma öngörülmüştür.

2. Ekler ve Kararlar

GATS'ın tüm üye ülkelere uygulanacak olan temel kurallarının ardından gelen ikinci bölümünde, bazı sektörler itibariyle özel düzenlemeler getirilmiştir. Madde 2'nin Muafiyetleri Hakkında Ek'in yanı sıra bu bölümde anlaşma çerçevesinde hizmet üretimi yapan gerçek kişilerin hareketliliği, hava taşımacılığı, mali hizmetler, deniz taşımacılığı ve haberleşme, üzerinde durulan konular olmuştur.

Gerçek kişilerin hareketliliğine ilişkin olarak Anlaşma metninde yer alan hükme benzer olarak, Anlaşma ekinde de, söz konusu hükümlerin özel taahhütte bulunmuş hizmetlerin GATS'a taraf ülkelere mensup hizmet sunucularının ülkeye giriş ve geçici ikametle bağlantılı şekilde sunulması konusunda uygulanacağı belirtilmiştir. Ayrıca GATS'ın bir üye ülkenin işgücü piyasasına girmeye çalışan kişilere ve vatandaşlık ile daimi çalışma ve ikametgahı kapsayan önlemlere uygulanmayacağı belirtilmiştir. Burada özellikle gelişmiş ülkelerin kendi emek pazarlarını koruyucu bir düzenleme getirilmiştir. Gelişmiş ülkeler kendi pazarlarına olabilecek emek göçünün önüne geçilmiştir. Ülkeler arasındaki sınırların kalktığı ve yerini artık serbestçe dolaşıma bıraktığını iddia eden küreselleşme ideolojisinin, esas olarak sermayenin serbest hareketi demek olduğu, emeğin hareketi konusunda ise tam bir sınırlama getirildiği bir kez daha görülmektedir.

Diğer sektörlerle ilişkin olarak ise yapılan düzenlemeler, öncelikle hizmet alanının tanımlanması ile başlamakta, ardından sektörde öngörülen yeniden yapılanma anlatılmaktadır. Bu düzenlemeler ilgili Kararlar ile genişletilmekte ve ayrıntılandırılmaktadır. Burada dikkat çeken özellik sektörlerle ilişkin olarak görevlendirilen ve Hizmet Ticareti Konseyi'ne karşı sorumlu olan komite ve

müzakere gruplarıdır. Mali Hizmetler Ticareti Komitesi, Çevre Çalışma Grubu, Temel Haberleşme Hizmetleri Müzakere Grubu, Mesleki Hizmetler Çalışma Grubu, Deniz Taşımacılığı Hizmetleri Müzakere Grubu, bunların başlıcalarıdır. Sektörler itibarıyla üst düzeyde kuralların belirlenmesi, bu komite ve çalışma grupları çerçevesinde olmaktadır.

Burada belirtilen komite yada çalışma gruplarının temel amacı, belirtilen alanlara ilişkin anlaşmanın uygulamaya dönük sorunları ile ilgili çalışmalar yapmak ve ülkelerin uluslararası hizmet ticaretinin önünde engel olan uygulama ve düzenlemelerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapmaktır. Örneğin çevre çalışma grubunda; uluslararası ticaretin çevreye olan olumsuz etkilerini tespit etmek değil, tam tersi hizmet ticaretini sınırlayan bir takım 'gereksiz' çevre koruma tedbirlerinin tespit edilerek ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yapmak amaçlanmıştır.

3. Taahhüt ve Derogasyon Listeleri

GATS'a taraf ülkelerin Uruguay Round çerçevesinde yapmış oldukları ikili ve çok taraflı müzakereler sonucu sunmuş oldukları hizmet ticareti taahhüt listeleri ve derogasyon listeleri anlaşmanın ayrılmaz parçasını oluşturmaktadır. Taahhüt Listeleri ile ülkeler hizmet sektöründe yabancı hizmet üreticilerine uyguladıkları kısıtlamaları ve hizmet sektörlerindeki son durumlarını belirtmektedirler. Derogasyon listeleri ile ülkeler hizmet ticareti alanında belirli ülkelere verilen ayrıcalıklar anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren (1995) maksimum on yıl boyunca diğer DTÖ üyesi ülkelere yaygınlaştırmaktan kurtulmaktadırlar.

Taahhüt listeleri GATS'ın "pazara giriş" ve "milli muamele" başlıkları dik-kate alınarak düzenlenmektedir. Listeler esas olarak iki sütun (pazara giriş ve milli muamele) halinde, ek taahhütlerde bulunması gerektiği hallerde üçüncü sütun (ek taahhütler) eklenerek gösterilmektedir. Her bir kolonda dört hizmet sunuş biçimi (mode) esas alınarak ilgili hizmet sektörüne ilişkin açıklamalar yapılmaktadır. (1) Sınır Ötesi Ticaret, (2) Yurt Dışında Tüketim, (3) Ticari Varlık, (4) Gerçek Kişilerin Hareketliliği. Taahhüt listelerinde her sektör ve her ticaret türü için ayrı ayrı belirtilmesi gereken ilgili mevzuat ve prosedür kuralları bütün sektörleri bağlayan kurallar tek bir başlık -Genel Kısıtlamalar- altında toplanmıştır. Örneğin, Türkiye'de yabancıların şirket kurmaları için asgari 50.000 dolar sermaye getirmelerine ilişkin düzenleme "genel" ve "her sektöre uygulanabilir" bir önlem olduğundan "Genel Kısıtlamalar" bölümünde ticari varlık mode'unun karşısında belirtilmiştir. Böylece, ilgili sektöre ilişkin 3. Mode'da tekrar yazılmadan ne gibi ekstra düzenleme varsa onun yazılması yeterli olmuştur. Örneğin, yabancıların Türkiye'de hastane yapabilmelerine ilişkin olarak ilgili bölümde "Sağlık Bakanlığı'ndan izin alınması gerekmektedir" denilmektedir. Burada yazılmamış olmasına rağmen yabancı yatırımcının şirket

kurması ile ilgili asgari 50.000. dolarlık sermaye getirmesine ilişkin genel düzenleme geçerliliğini korumaktadır.

GATS'ın önemli eklerinden biri de Derogasyon Listeleri yada "Madde II (MFN)'nin muafiyetleri hakkında"dır. GATS'ın II. Maddesi "En Çok Kayrılan Ülke Prensibi"ni düzenlemektedir. Bu maddeye göre her üye anlaşmada kapsanan bir önlemle ilgili olarak her hangi bir diğer üyenin hizmetlerine ve hizmet sunucularına diğer bir ülkenin benzer hizmet ve hizmet sunucularına uygulanandan daha az kayırcı olmayan bir muameleyi derhal ve şartsız olarak uygulayacaktır. Bu maddenin ruhuna aykırılık teşkil eden önlemler ise yukarıda ifade edilen Ek'in şartlarını karşılamak ve bir liste halinde belirtilmek kaydıyla korunabilir. Bu listenin adı derogasyon listesidir. Derogasyon listesine alınacak bir önlemin en geç anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihte listelenmiş olması gerekmektedir. Sonrasında derogasyon almak mümkün değildir.

Hizmet Ticaret Konseyi beş yıldan fazla süre için kabul edilen bütün muafiyetleri gözden geçirecektir. İlk gözden geçirme anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 5 yıl içinde yapılacaktır. Ülke olarak bu gibi muafiyetler 10 yıllık süreyi geçemezler. Her halükarda müzakerelerde bu muafiyetler yeniden gözden geçirilmeye tabi tutulacaklardır. GATS'ın Ekonomik Bütünleşme ile ilgili V. Maddesi çerçevesinde ülkelerin bölgesel bütünleşme amacıyla kuracakları organizasyonlar gereğince birbirlerine sağlayacakları ayrımcı muameleler derogasyon işleminden muaf tutulmaktadır. Anlaşmanın genel amacı açısından bakıldığında; ülkelerin derogasyon listelerinin yoğunluğu o ülkedeki hizmet ticaretinin tam rekabete açık olmadığını göstermekte, bu nedenle bu tür ülkeler hizmet ticareti yönünden kredibilitesi düşük ülkeler olarak kabul edilmektedir. Anlaşmanın mantığına göre en ideali, derogasyon listesinin hiç bulunmamasıdır. GATS yürürlükte olduğundan beri üyeler için MFN istisnası alabilmek güçleşmiştir. Çünkü üyelerin dörtte üçü yada daha fazlasının onayı gerekmekte ve buna uygun olmayan uygulamalarda yıllık bir gözden geçirme söz konusu olmaktadır. DTÖ'ne sonradan üye olacak ülkelerin ise MFN istisnası yapma şansları vardır. Derogasyon listelerinde ilgili sektör, muafiyet istenilen hüküm, bu hükmün uygulanmakta olduğu ülke veya ülkeler, neden bu tür muafiyete ihtiyaç duyulduğu ve muafiyetin süresi yer almalıdır.

Türkiye'nin taahhüt listesine bakıldığında, başlangıçta genel taahhütler göze çarpmaktadır. Tüm sektörler açısından geçerli olan taahhütler içinde ticari varlık açısından belirli bir düzeyin üzerindeki yabancı sermaye yatırımlarında (150 milyon ABD Doları) Bakanlar Kurulu izni aranmakla birlikte, sonraki değişikliklerle bu kısıtlama da ortadan kaldırılmıştır. Bu durumda 50 000 ABD Doları üzerindeki yatırımlara Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü tarafından izin verilmektedir.

Gerçek kişilerin varlığına ilişkin olarak ise Türkiye'ye girebilecek ve geçici olarak kalabilecek kişiler olarak idari ve teknik personel, yöneticiler ve uzman kişiler sayılmıştır. Bunun dışındaki yabancı gerçek kişilerin ve vasıfsız işçilerin işletmelerde çalıştırılmaları mümkün değildir. Bir şirkete bağlı olmaksızın, bireysel olarak çalışacak personel (mali müşavir, avukat gibi) ile doğrudan satış yapmamak kaydıyla, iş bağlantısı, tanıtım ve pazar araştırması amacıyla giriş yapacak gerçek kişilerin de ülkeye girişleri ve geçici süreyle kalmaları mümkün olmuştur.

Sektörlere ilişkin olarak bakıldığında, mesleki hizmetler açısından genel olarak çok sınırlı ölçüde bir kısıtlama öngörülmüştür. Muhasebeciler ve mali müşavirler açısından getirilen kısıtlamanın yanı sıra daha çok ilgili meslek odalarına geçici kayıt yaptırma şartı getirilmiştir. Haberleşme hizmetleri devlet tekelinin ağırlıklı olduğu bir sektör olmakla birlikte, son yapılan düzenlemelerle bu özellik zayıflatılmıştır. Sigortacılık ve mali hizmetler sektörleri ayrıntılı bir düzenlemeye tabi tutulan sektörler olmuşlardır. Özellikle yabancı hizmet sunucularının ağırlıklı olarak önem vermiş oldukları bu sektörler, daha fazla liberalizasyon sağlanması yönünde desteklenen sektörlerdir. Bu kapsamda getirilen kısıtlamalar genel olarak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, bunların bağlı olduğu Bakanlık yada Sermaye Piyasası Kurulu'ndan izin almak şeklinde ortaya konmuştur. Bu tutum, diğer hizmetler açısından da benzer şekilde devam etmiştir.

Türkiye derogasyon listesinde ise ikili anlaşmalar ile sağlanan ve üçüncü bir ülkeye uygulanmaması sonucunu doğuran hususlar listelenmiştir. Örneğin., Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşmalarında listede belirtilen ülkelerle Türkiye arasında ekonomik işbirliği anlamında yatırımların teşvik edilmesine ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Ödemeler dengesindeki zorluklar nedeniyle gerçekleştirilemeyen transferlere kur riski tanınmaktadır. Mevzuatta yer alan ve karşılıklılık prensibine dayalı maddeler de bu çerçevede listelenmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin Derogasyon Listesinde, mesleki hizmetler, telekomünikasyon, ulaştırma ile bankacılık sektörleriyle ilgili karşılıklılık maddeleri listelenmiş bulunmaktadır.

Anlaşmazlıkların Çözüm Yolları Nelerdir?

Bir şirket; bir üye ülkenin GATS uyarınca üstlendiği yükümlülüklerine aykırı ayrımcı veya adil olmayan bir muameleye maruz kaldığında hakkını nasıl arayabilir?

GATS üye hükümetler arasında kontrata dayalı yükümlülükler getiren bir anlaşmadır. Eğer bir ülkede kurulu bir şirket başka bir ülkedeki faaliyetleri sırasında ilgili ülkenin uygulamalarından dolayı GATS hükümlerinin ihlal edildiği-

ne inanırsa, bu durumu kendi hükümetine bildirecektir. Yani, şirketlerin doğrudan DTÖ anlaşmazlıkların halli sistemine başvurma hakları yoktur.

Anlaşmazlıkların çözüm sürecinin temel amacı iki tarafı da tatmin edecek bir çözüme ulaşmak için istişarelerde bulunmaktır. Eğer hiç çözümde anlaşılmaz ise, şikayetçi olan üye üç kalifiye hükümet ve hükümet dışı temsilcilerden oluşan bir panel düzenlenmesini talep edebilir. Panelde konu GATS'dan kaynaklanan haklar ve yükümlülükler ışığında irdelenir. Panel normal şartlarda 6 ay içinde bir rapor hazırlamakta ve bu raporda taraflara önerilerde bulunabilmektedir. Panel müzakereleri gizli tutulmaktadır.

Panel raporlarının bağlayıcı olabilmesi için Anlaşmazlıkların Halline İlişkin Organ (DSB) tarafından benimsenmesi gerekmektedir. Üyelere GATS yükümlülükleri ile uyumsuz olan önlem ve düzenlemelerini değiştirmeleri önerilmektedir. Eğer bir üye bunu makul bir sürede yapamazsa anlaşmazlığın halli sürecini başlatan taraf telafi yoluyla tatmin edici bir ayarlamaya ulaşılması amacıyla müzakere talep edebilmektedir. (örneğin başka bir alanda yeni bir taahhüdün önerilmesi.) Bunun da sağlanamadığı durumlarda şikayetçi taraf DSB'de kusurlu tarafa önceden verilmiş olan ödümlerin askıya alınmasını isteyebilmektedir. DSB'nin verdiği bu askıya alma yetkisi yol açılan zarar seviyesine eşit olmalıdır.

SONUÇ

GATS küreselleşme ideolojisinin vücut bulduğu en önemli anlaşmalardan birisidir. Başka bir ifadeyle GATS uluslararası hizmet ticaretinin ideolojik çerçevesini çizmiştir. Özellikle son yıllarda Türkiye'de yapılan yasa, düzenleme ve idari yapılanmalara bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılacaktır. Örneğin Telekom Yasası, Enerji Yasası, Kamu İhaleleri yasası gibi bir çok yasalar, beraberinde gittikçe yaygınlaşan üst kurul tipi yapılanmalar genel olarak küreselleşme ideolojisinin özelde de GATS'ın öngördüğü amaçlara ulaşmanın düzenlemeleridir. Bu nedenle GATS, devletin yeniden yapılandırılması politikalarını anlayabilmek açısından önemli fikirler vermektedir.

GATS'la birlikte uluslararası hizmet ticareti yeni bir aşamaya ulaşmıştır. Anlaşmaya taraf ülkeler karşılıklı yükümlülükler altına girerek, uluslararası hizmet ticaretini belirli kurallara bağlamaya çalışmışlardır. Bu çaba hala devam eden bir süreçtir. Anlaşmaya taraf olan ülkeler hizmet ticaretinin alanlarına ilişkin farklı düzeylerde taahhütlerde bulunmuşlardır. GATS'a konu edilen taahhütler, bu anlaşmayla artık uluslararası güvence altına alınmıştır. Bu nedenle anlaşmaya taraf olan ülkeler, ulusal düzeyde hizmet ticareti alanlarının belli bir kısmını GATS kapsamı dışında tutmuştur. Özellikle geri kalmış ülkeler, hizmetler ticaretinin alanlarına ilişkin sınırlı kapsam da taahhütte bulunmuşlardır. Bu ülkelerin taahhüt listelerindeki kapsama oranı ortalaması % 18 dir. Türki-

ye'nin taahhüt listesindeki kapsama oranı ise yaklaşık % 46 civarındadır. Bu oran gelişmiş ülkelerin taahhüt düzeyine eşittir. Her ne kadar Türkiye'deki yetkililer, GATS anlaşması ile herhangi bir yeni durumun olmadığını, ulusal mevzuatta zaten varolan hükümleri anlaşma metnine aynen yansıtıklarını ve ek bir taahhütte bulunmadıklarını belirtseler de, anlaşmaya konu edilen sektörlerle ilişkin, Türkiye artık ulusal karar verme yetkisini elinden kaybetmiştir. Sadece bu yönüyle bile bakıldığında ülkeler açısından bu yeni bir durumdur. Anlaşmayla taahhütler uluslararası güvence altına alınmış, taahhütlerden herhangi birisini geri çekme hakkı ülkelerin elinden alınmıştır. Bu durum cezai müeyyidelerle de güvence altına alınmıştır. Ülkeler ancak hizmetler ticaretinin daha fazla liberalizasyonunu sağlayacak değişiklikler yapabilmektedir.

GATS sonlandırılmış bir anlaşma değildir. Anlaşma ile imza altına alınmış kararlarının dışında; müzakereler, konferanslar yoluyla gerek anlaşmanın uygulamaya dönük sorunlarına çözüm bulunmaya çalışılmakta, gerekse anlaşmanın birinci aşaması olan ülkelerin belirttikleri taahhütlere yeni taahhütler eklenilmeye çalışılmaktadır. Burada öncelikli sektörler üzerinde durularak (örneğin haberleşme, enerji, mali sektör, sigortacılık gibi) uluslararası sermayeye tam serbestlik getirecek liberalizasyon düzeyine ulaşmak hedeflenmektedir. Bu yönüyle anlaşma metninin dışında, konferanslar ve müzakerelerde anlaşmanın bir parçasıdır. Hatta denilebilir ki en önemli ayağıdır. Çünkü imza aşamasına gelmeden önce 'sorunlar' bu süreçlerde çözümlenmektedir. DTÖ bünyesinde işletilen bu süreç, özellikle geri kalmış ülkeler açısından IMF ve DB ile eşgüdüm içinde yürütülmektedir. Zaten bu durum gerek DTÖ kuruluş anlaşmasında gerekse GATS anlaşma metninde belirtilen ve hedeflenen bir çalışma tarzıdır. Diyebiliriz ki IMF ve DB'sına mali bağımlılığı olan ülkeler açısından anlaşma müzakereleri bir çeşit 'mali ve siyasi zor' yöntemiyle birlikte sürdürülmektedir.

GATS, eğitim, sağlık, çevre, enerji, haberleşme başta doğrudan yada dolaylı olarak kamunun faaliyet gösterdiği sektörlerde tam bir liberalizasyon öngörmektedir. Kamusal hizmeti resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmetler olarak tanımlayan hizmetler olarak tanımlayan ve bunun dışında ki her türlü hizmetin liberalizasyonunu öngören GATS, son yıllarda iyice budanmış olan kamusal hizmetlerin, tamamen ortadan kalkmasını amaçlamaktadır. GATS'ın kamu hizmetlerine olan etkisi konusunda farklı tartışmalar da vardır. GATS'ın varlığının devletin sosyal hizmetleri sürdürmesi önünde bir engel teşkil etmeyeceği belirtilmektedir. Gerçekten de GATS kamu hizmetlerinin yürütümü bakımından doğrudan ve müeyyideleri ile belli bir hüküm getirmemiştir. Ancak bununla beraber gerek anlaşmanın amacı gerekse de uygulanan politikalar ile birlikte düşünüldüğünde, kamusal hizmetlerin piyasaya açılmasının ötesinde bir sonucun çıkmayacağı ortadadır. Örneğin, kamusal alanın ortadan kaldırması politikası olan 'özelleştirme', kavramsal olarak anlaşma metninde doğrudan geçmese bile, anlaşmanın başlıca hedefi olan artan liberalizasyon sürecine ulaşmanın, uygulamada başlıca politikası özelleştirme olacağı ortadadır.

Bu bağlamda dün MAI ve tahkim konusunda gösterilen duyarlı tavrın bugün GATS için gösterilmesine ihtiyaç vardır. Başta ülkemiz olmak üzere geri kalmış bütün ülkelerin ulus ötesi şirketlerin ve organizasyonların birer sömürgesi durumuna getirecek her türlü politika ve uygulamaya karşı çıkmanın sorumluluğu gereği, bugün GATS'a ve beraberindeki her türlü kurumsal ilişkilere karşı çikılmalıdır.